

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**Moderne predrasude i spremnost na pozitivna i negativna ponašanja prema
homoseksualnim osobama**

Diplomski rad

Dino Pavlov

Mentorica : Prof. dr. sc. Željka Kamenov

Zagreb, 2018

SADRŽAJ

UVOD	1
Stavovi prema homoseksualnim osobama	1
Odrednice stavova prema homoseksualnim osobama	2
Povezanost stavova i ponašanja prema homoseksualnim osobama	3
Moderne predrasude	5
Odnos prema homoseksualnim osobama u Republici Hrvatskoj	8
CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	11
Ciljevi istraživanja	11
Problemi i hipoteze istraživanja	11
METODOLOGIJA	12
Sudionici	12
Postupak	13
Mjerni instrumenti	13
REZULTATI	17
RASPRAVA	20
Metodološki nedostaci i implikacije istraživanja	27
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	30
PRILOZI	37

Naslov : Moderne predrasude i spremnost na pozitivna i negativna ponašanja prema homoseksualnim osobama/Modern prejudice and readiness to engage in positive and negative behaviours towards homosexual persons

Sažetak : Cilj istraživanja bio je ispitati razlike u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na rod, dob, religioznost, obrazovanje i političku opredjeljenost. Dodatni cilj bio je ispitati povezanost između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i namjera negativnog i pozitivnog ponašanja prema homoseksualnim osobama. U online istraživanju sudjelovalo je 997 heteroseksualnih ispitanika. Primijenjeni upitnik sadržavao je sociodemografske podatke, Skalu modernih predrasuda, Skalu sklonosti diskriminaciji homoseksualnih osoba te Skalu spremnosti na ponašanja usmjerena na poboljšanje statusa homoseksualnih osoba u društvu. Rezultati su pokazali da više modernih predrasuda iskazuju muškarci, mlađe, religioznije i niže obrazovane osobe te one desnijeg političkog opredjeljenja. Statistički značajnom pokazala se pozitivna povezanost modernih predrasuda i namjere negativnog ponašanja prema homoseksualnim osobama. Povezanost modernih predrasuda i namjere pozitivnog ponašanja prema homoseksualnim osobama pokazala se negativnom i statistički značajnom. Osobe s izraženijim modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama sklone su diskriminirati homoseksualne osobe te manje sklone upustiti se u ponašanja usmjerena na poboljšanje društvenog statusa homoseksualnih osoba.

Ključne riječi : homoseksualne osobe, moderne predrasude, diskriminacija

Abstract : The purpose of the study was to examine differences in modern prejudice against homosexual persons in terms of gender, age, religiosity, education and political orientation. An additional aim was to examine the correlation between modern prejudice against homosexual persons and the intention to behave in a negative and a positive manner towards homosexual persons. 997 exclusively heterosexual persons participated in this study. The applied questionnaire contained socio-demographic data, the Modern prejudice against homosexuals scale, the Propensity to discriminate against homosexuals scale, and the Propensity to improve the status of homosexuals in society scale. Results show that men, younger persons, more religious persons, persons with low education and politically conservative persons express more modern prejudice against homosexual persons. The correlation between modern prejudice and the intention to behave in a negative manner towards homosexual persons is positive and statistically significant. The correlation between modern prejudice and the intention to behave in a positive manner towards homosexual persons is negative and statistically significant. Persons with higher levels of modern prejudice against homosexuals are more likely to discriminate against homosexual persons and less likely to engage in behaviors aimed at improving the social status of homosexual persons.

Key words : homosexual persons, modern prejudice, discrimination

UVOD

Seksualna orijentacija odnosi se na emocionalnu, seksualnu i romantičnu privlačnost prema osobama istog i/ili suprotnog spola (APA, 2011) te se kod većine ljudi formira u ranoj životnoj dobi kroz interakciju bioloških, kognitivnih i socijalnih faktora (Priebe, Svedin, 2013). U današnje vrijeme, seksualna orijentacija se smatra kontinuumom od iznimne privlačnosti prema osobama istog spola do iznimne privlačnosti prema osobama suprotnog spola (APA, 2008). Homoseksualnost se odnosi na privlačnost isključivo prema osobama istog spola koju karakterizira seksualna želja ili djelovanje usmjereno isključivo prema pripadniku istog spola (Bhugra i Vahia, 2014).

Procjene prevalencije homoseksualnosti variraju između 1 i 17% ovisno o metodologiji prikupljanja podataka, operacionalizaciji seksualne orijentacije, vremenskoj točki u kojoj se prikupljaju podaci te kulturalnom kontekstu (Kamenov, Jelić, Huić, 2016).

Iako je među psihijatrima i psiholozima homoseksualnost dugo vremena smatrana bolešću, u današnjim klasifikacijama bolesti (DSM-V i MKB-10) homoseksualnost se smatra normalnim vidom ljudske seksualnosti (Kamenov, Jelić, Huić, 2016).

Stavovi prema homoseksualnim osobama

Iako se psihijatrijska i psihologijska struka s vremenom jasno odredila po pitanju homoseksualnosti, zbog očigledne prisutnosti nepovoljnog i diskriminirajućeg tretmana homoseksualnih osoba, istraživači su od sredine prošlog stoljeća krenuli ozbiljnije i temeljitije pristupati ispitivanju stavova i predrasuda prema gej muškarcima i lezbijkama. Kako bi pobliže objasnio negativne stavove te iracionalan strah od bivanja u bliskom okruženju homoseksualnih osoba, Weinberg je 1960-ih godina skovao termin homofobija (Herek, 2000). Iako je termin naširoko prihvaćen, mnogi kritičari smatraju da je jednodimenzionalan te neprikladan jer zapravo nema znanstvene podloge da negativni stavovi prema homoseksualnim osobama predstavljaju stvarnu fobiju, tj. intenzivan i iracionalan strah od nekog objekta, popraćen fiziološkim reakcijama.

Emocije ljutnje i gađenja u većoj su mjeri vezane uz negativne stavove i predrasude prema homoseksualnim osobama no što je to strah (Herek, 2004). U približno isto vrijeme, analogno terminima rasizam i seksizam, pojavio se termin heteroseksizam koji homoseksualne osobe određuje kao inferiorne naspram dominantne grupe (Herek, 2000). Heteroseksizam, za razliku od homofobije, više zahvaća nepovoljan tretman homoseksualnih osoba na makro razini, dok se homofobija odnosi na predrasude i diskriminaciju na individualnoj razini. Heteroseksizmu je temelj u privilegiji heteroseksualnih osoba, a izražava se, primjerice, kroz nedostatak antidiskriminacijskih zakona ili zakonsko određivanje braka kao isključivo heteroseksualnog (Herek, 2005; prema Siebert, Chonody, Rutledge, Killian, 2008). Hudson i Ricketts (1980) su odredili pojam homonegativnost kao sveukupan niz reakcija koje heteroseksualne osobe iskazuju kada razmišljaju o homoseksualnim osobama ili su u interakciji s njima. Iako termin homonegativnost obuhvaća negativne stavove prema homoseksualnim osobama, ne odnosi se u potpunosti na seksualne manjine poput biseksualnih osoba ili transrodnih osoba. Zbog toga je Herek (2000) predložio termin seksualne predrasude koji se odnosi na sve negativne stavove prema manjinama s obzirom na seksualnu orijentaciju. Iako postoje nesuglasice oko terminologije, dimenzionalnosti samog konstrukta te faktora u podlozi, mnogobrojna istraživanja ukazuju na sličnosti temeljnih ideja te pridonose boljem razumijevanju stavova i predrasuda prema homoseksualnim osobama.

Odrednice stavova prema homoseksualnim osobama

Rod je jedna od najistraživanijih odrednica stavova prema homoseksualnim osobama. U mnogobrojnim istraživanjima (Herek i Capitanio, 1999; Kite i Whitley, 1996; Lewis, 2003; Schieman, 1998, Whitley, 2001) pronađene su značajne razlike između muškaraca i žena, i to u smjeru da muškarci imaju negativniji stav prema homoseksualnim osobama. Efekt dobi utječe na stavove prema homoseksualnim osobama na način da starije osobe iskazuju negativnije stavove od mlađih (Avery i sur., 2007; Haeberle,

1999; Hicks i Lee, 2006; Kelley, 2001; Loftus, 2001; Lewis, 2003; Treas, 2002). Fokus istraživača često je i na ispitivanju veze između religioznosti i stavova prema homoseksualnim osobama (Herek i Capitanio, 1996; Herek i Glunt, 1993, Loftus, 2001, Whitley, 2009). Rezultati su pokazali da osobe koje se određuju kao religiozne imaju više razine predrasuda prema homoseksualnim osobama od onih koji se smatraju nereligioznima. Različite su studije pokazale pozitivan efekt obrazovanja na stavove prema homoseksualnim osobama (Herek i Capitanio, 1995; Hicks i Lee 2006; Keleher i Smith 2012; Loftus, 2001; van den Akker i sur., 2013). Osobe s višim razinama obrazovanja u većoj mjeri podržavaju prava homoseksualnih osoba te iskazuju manje predrasuda. Nadalje, povezanost političkog opredjeljenja i stavova prema homoseksualnim osobama također je u više navrata ispitivana (Barth i Parry, 2009; Brewer, 2003; Whitley, 1999; Wood i Bartkowski, 2004). Osobe desnog političkog opredjeljenja sklonije su iskazivanju predrasuda prema homoseksualnim osobama. U fokusu mnogih istraživanja je i utjecaj direktnog i indirektnog kontakta na stavove prema homoseksualnim osobama. Pri tome, uočeno je da osobe koje su imale više kontakata s homoseksualnim osobama imaju pozitivnije stavove (Basow i Johnson, 2000; Snively i sur., 2004). Između ostalih, osobine povezane s izraženijim seksualnim predrasudama su i desničarka autoritarnost, orijentacija na socijalnu dominaciju, niska otvorenost iskustvu te niska ugodnost (Sibley i Duckitt, 2008).

Povezanost stavova i ponašanja prema homoseksualnim osobama

Većina prijašnjih istraživanja fokusirala se na stavove prema homoseksualnim osobama dok je istraživanja koja ispituju negativna i pozitivna ponašanja prema homoseksualnim osobama relativno malo. Pod pretpostavkom da se stavovi odražavaju u ponašanjima pojedinca, za očekivati bi bilo da će pojedinci s višim razinama predrasuda iskazivati više diskriminirajućih i manje pozitivnih ponašanja prema homoseksualnim osobama. Iako je veza stav-ponašanje često složena i pod utjecajem različitih situacijskih faktora

(motivacije, pritisak drugih ljudi) te može biti i neočekivana te suprotnog smjera, različita su istraživanja pokušala objasniti tu vezu. Korelacije negativnih stavova i prijavljenih negativnih ponašanja prema homoseksualnim osobama variraju između 0.25 i 0.40 (Franklin, 2000; Patel, Long, McCammon i Wuensch, 1995; Whitley, 2001; prema Goodman i Moradi, 2008). Haddock, Zanna i Esses (1993) primijetili su da su visoko autoritarni studenti spremniji smanjiti budžet studentskim udrugama homoseksualnih osoba. U odnosu na diskriminirajuća ponašanja, neuključivanje u pozitivna ponašanja može predstavljati suptilniji i uobičajeniji oblik negativnog ponašanja. U istraživanju Shaw i suradnika (1994) te Ellis i Fox (2001) pokazano je da su osobe manje sklone pomoći osobi koju percipiraju kao homoseksualnu. Walters i Curran (1996; prema Huić, Jelić, Kamenov, 2016) su u svom istraživanju pokazali da trgovci brže nude usluge osobama koje percipiraju kao heteroseksualne. Diskriminacija homoseksualnih osoba može se uočiti i u istraživanjima vjerojatnosti prilika za zapošljavanje (Horvath i Ryan, 2003; prema Huić, Jelić, Kamenov, 2016) te intervjuiranja za posao (Hebl i sur., 2003; prema Huić, Jelić, Kamenov, 2016)) pri čemu se homoseksualnim osobama postavlja manje pitanja te imaju manje vremena za predstavljanje. Goodman i Moradi su u svom istraživanju (2008) dobile rezultate koji ukazuju na značajnu pozitivnu povezanost autoritarnosti i tradicionalnih stavova o rodnim ulogama s negativnim stavovima i ponašanjima prema homoseksualnim osobama te značajnu negativnu povezanost tradicionalnih stavova o rodnim ulogama s pozitivnim ponašanjima. Uzevši u obzir socio-demografske karakteristike, vjerojatnije je da će muškarci, religioznije te manje obrazovane osobe iskazati više diskriminirajućih te manje pozitivnih i podržavajućih ponašanja (Calcagno, 2016; Fingerhut, 2011; Horvath i Ryan, 2003; Rey i Gibson, 1998; Schope i Eliason, 2000; prema Huić, Jelić, Kamenov, 2016).

Moderne predrasude

Predrasude su tema koja se u socijalnoj psihologiji opsežno istražuje (Fiske, 1998; prema Walls, 2008). Način na koji se predrasude mijenjaju i poprimaju nove oblike s protokom vremena može se uočiti u odnosu ljudi prema raznim socijalnim kategorijama poput roda, rase ili etničke pripadnosti (Walls, 2008). Teoretski, promjene u manifestacijama predrasuda mogu se primijeniti i u domeni seksualnih manjina (Morrison i Morrison, 2002; Walls i Rodriguez, 2002; prema Walls, 2008).

Od 1970-ih znanstvenici istražuju načine na koji se rasizam mijenja te, za razliku od tradicionalno nasilnijih oblika, poprima suptilnije oblike koji i dalje podržavaju društvenu nejednakost, ali se doimaju manje rasističkima. Primjeri takvih suptilnijih oblika predrasuda su uvjerenja da je diskriminacija stvar prošlosti, da se pitanju rase pridaje previše medijske pažnje te da Afroamerikanci imaju nerazumne zahtjeve (Walls, 2008). Moderni rasizam na različite je načine konceptualiziran pa se u literaturi navode simbolički rasizam (Kinder i Sears, 1981; Sears i McConahay, 1973; prema Walls, 2008), averzivni rasizam (Gaertner i Dovidio, 1986; prema Walls, 2008), moderni rasizam (McConahay i Hough, 1976; prema Walls, 2008), suptilni rasizam (Meertens i Pettigrew, 1997; Pettigrew i Meertens, 1995; prema Walls, 2008). Pojedini su istraživači pokušali objasniti nove manifestacije rasizma kroz konflikt između razvijanja novih društvenih normi koje su doprinijele da se bijelci ne osjećaju ugodno izraziti direktne oblike rasizma te njihovih i dalje prisutnih negativnih osjećaja i uvjerenja prema Afroamerikancima. Katz (1981; prema Walls, 2008) je predložio da se moderni rasizam odražava kroz uvjerenja da su Afroamerikanci devijantni, ali istovremeno i u nepovoljnom položaju te im stoga treba pomoći. Konflikt koji se odvija na podsvjesnoj razini, onaj između nesklonosti prema Afroamerikancima i vrijednosti jednakosti, rezultira iskazivanjem rasizma u situacijama koje su dvosmislene te kad se ponašanja mogu objasniti opravdanjima nevezanim za rasu, a pri tome se rasizam potiskuje kad se ponašanje ne može objasniti opravdanjima nevezanim za rasu (Gaertner i Dovidio,

1986; prema Walls, 2008).

Problematiziranje novijih oblika predrasuda istraživano je i u sferi roda. Kao i u primjeru s rasizmom, neki istraživači smatraju da je moderni seksizam rezultat promjena društvenih normi po pitanju iskazivanja predrasuda, dok drugi smatraju da je rezultat djelovanja istovremeno hostilnih i dobronamjernih stavova prema ženama (Walls, 2008). Za svrhe ispitivanja modernog seksizma konstruirani su različiti instrumenti poput Skale modernog seksizma (Swim, Aiken, Hall i Hunter, 1995; prema Walls, 2008), Skale neo-seksizma (Tougas, Brown, Beaton i Joly, 1995; prema Walls, 2008) ili Inventara ambivalentnog seksizma (Glick i Fiske, 1996, prema Walls, 2008).

I u području predrasuda prema seksualnim manjinama, istraživači su zamijetili slične pojave. Iako su se, generalno gledajući, stavovi prema homoseksualnim osobama u posljednjim desetljećima značajno popravili (Adam, 1995; prema Walls, 2008) te je vidljiv pozitivan pomak u podržavanju građanskih prava homoseksualnih osoba (Loftus, 2001; prema Walls, 2008), podaci o diskriminaciji i nasilju nad homoseksualnim osobama otkrivaju drugu stranu priče. Naime, gej muškarci i lezbijke i dalje su među najugroženijim skupinama po pitanju zločina iz mržnje i uznemiravanja (Herek, 2009), a i relativno visok stupanj pokušaja samoubojstva u toj populaciji te podaci da gej muškarci zarađuju manje od heteroseksualnih (Badgett, 1995; Blanford, 2003; Kenneavy, 2003; prema Walls, 2008) jasno ukazuju na paradoks između istovremenog načelnog podržavanja jednakosti te prisutne diskriminacije na seksualnoj osnovi.

Morrison i Morrison (2002) ovaj paradoks objašnjavaju trima razlozima. Prvi se odnosi na to da su istraživanja stavova prema homoseksualnim osobama podložna socijalno poželjnom odgovaranju, tj. ispitanici se ne žele predstaviti sklonima predrasudama te stoga odgovaraju neiskrenije. Drugi razlog vide u uzorkovanju s obzirom da je liberalniji dio populacije bio zastupljeniji u mnogim istraživanjima. Kao treći razlog, autori navode da instrumenti koji su dugi niz godina bili standard za mjerenje stavova prema homoseksualnim osobama zapravo mjere staromodnu homonegativnost koja

temelj ima u moralnom i religijskom protivljenju homoseksualnosti te da zahvaćaju one hostilnije i očiglednije oblike predrasuda. Kako bi mjerili moderne i suptilnije oblike eksplicitnih predrasuda prema homoseksualnim osobama, Morrison i Morrison su razvili Skalu moderne homonegativnosti (MHS).

Analogno modernom rasizmu i modernom seksizmu, Morrison i Morrison (2002) predložili su koncept moderne homonegativnosti. Koncept se bazira na uvjerenjima da gej muškarci i lezbijke zahtijevaju nepotrebne društvene promjene; da su predrasude i diskriminacija stvar prošlosti te da gej muškarci i lezbijke previše naglašavaju svoju seksualnost te time sami doprinose vlastitoj marginalizaciji. S druge strane, moderne predrasude prema homoseksualnim osobama imaju svoje specifičnosti. Zbog manje zaštićenosti homoseksualnih osoba socijalnim normama (Herek, 2007), društveno su ipak prihvatljivije od rasističkih ili seksističkih predrasuda. Prema Hegartyju (2006) predrasude prema homoseksualnim osobama nemaju temelj u pozitivnoj diskriminaciji, ekonomskom nadmetanju ili nepomirljivim kulturološkim razlikama kao u slučaju modernog rasizma, već u svojevrsnoj nelagodi koju stvara sve izraženija vidljivost homoseksualnih osoba i njihovi zahtjevi po pitanju tradicionalno heteroseksualnih vrijednosti (npr. brak, roditeljstvo). Budući da homoseksualne i heteroseksualne osobe uglavnom dijele istu kulturu upitna je prikladnost korištenja mjera za ispitivanje modernog rasizma u ispitivanju predrasuda prema homoseksualnim osobama. Specifičnost modernih oblika predrasuda u seksualnoj domeni je i u tome što, za razliku od rase ili roda, nečija seksualna orijentacija nije nužno vidljiva (Herek, 2007). Pojedine eksperimentalne studije pokazale su da seksualni identitet sam po sebi ne izaziva automatske predrasudne reakcije, već to čini vidljivost tog identiteta. Morrison i Morrison (2002) u laboratorijskim uvjetima dolaze do nalaza da osobe s višim rezultatom na Skali moderne homonegativnosti izbjegavaju sjesti pored osobe koja nosi majicu koja je identificira kao homoseksualnu, ukoliko mogu opravdati svoju odluku razlozima nevezanim za predrasude. Moreno i Bodenhausen (2001) su se u svom

eksperimentu vodili pretpostavkom da ljudi u današnjem svijetu koji ističe vrijednosti jednakosti često izbjegavaju iskazati negativne stavove prema stigmatiziranoj grupi sve dok se ti stavovi ne mogu opravdati određenom značajkom konteksta evaluacije grupe koji je nevezan za identitet grupe. Ispitanici su čitali esej o pravima homoseksualnih osoba koji ili jest ili nije sadržavao pravopisne i gramatičke pogreške, a rezultati istraživanja pokazali su da su osobe s negativnijim stavovima prema homoseksualnim osobama negativnije procjenjivale esej u odnosu na one s pozitivnijim stavovima, jedino u situaciji kada je esej bio pravopisno i gramatički netočan.

Walls (2008) je predložio teoriju modernog heteroseksizma u kojoj heteroseksizam definira kao stavove, mitove i uvjerenja koji negiraju, omalovažavaju, stigmatiziraju i/ili segregiraju bilo koji neheteroseksualni oblik ponašanja, identiteta, odnosa ili zajednice. Domene heteroseksizma pri tome su: averzivni heteroseksizam, amnestički heteroseksizam, paternalistički heteroseksizam, pozitivno stereotipiziranje te hostilni heteroseksizam. O staromodnom i modernom heteroseksizmu govore i Cowan i suradnici (2005) te navode da je moderni heteroseksizam, kao paralelna forma modernog rasizma i seksizma, suptilnijeg oblika te se ne iskazuje otvoreno poput staromodnog heteroseksizma. Raja i Stokes (1998) su predložili koncept moderne homofobije te konstruirali Skalu moderne homofobije koja ispituje tri dimenzije: devijantnost - stupanj u kojem ispitanik na homoseksualnost gleda kao na bolest ili devijaciju; socijalizaciju - potrebu za izbjegavanjem kontakta s homoseksualnom osobom zbog nelagode koju im stvara njihova prisutnost; prava - protivljenje smanjivanju institucionalizirane diskriminacije homoseksualnih osoba.

Odnos prema homoseksualnim osobama u Republici Hrvatskoj

Prvi koraci ka suzbijanju diskriminacije na temelju seksualne orijentacije u Jugoslaviji su učinjeni kroz dekriminalizaciju istospolnog seksualnog čina 1978. godine. Kroz osamdesete godine prošlog stoljeća LGB pokret se u Hrvatskoj razvijao, no uslijed

retradicionalizacije društva u devedesetima uslijedio je nepogodniji period za pitanje problema i prava homoseksualnih osoba. Sukladno s periodom pregovaranja te samim ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju, pitanja vezana uz LGB tematiku ponovno zaokupljaju medijsku pozornost. Polarizacija hrvatskog društva po pitanju prava homoseksualnih osoba vidljiva je kroz odnos konzervativnijih stranaka i pokreta te njihove promocije tradicionalnih i kršćanskih vrijednosti, dok s druge strane, stranke i pokreti liberalnijeg svjetonazora nastoje učiniti formalne pravne pomake u korist LGB zajednice (Čemežar i Mikulin, 2017). Građanska inicijativa U ime obitelji potaknula je 2013. godine referendumsko pitanje o braku, a na koncu su na temelju dvotrećinske većine izašlih birača podržani zahtjevi inicijative te je u Ustav Republike Hrvatske unesena definicija braka kao životne zajednice muškarca i žene (Kamenov, Jelić, Huić, 2016). Iako različiti zakoni Republike Hrvatske (Kazneni zakon, Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, Zakon o medijima, Zakon o elektroničkim medijima, Zakon o radu, Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Zakon o azilu) formalno uređuju pitanje prava LGB osoba, podaci nemalog broja istraživanja ukazuju na nepovoljan položaj homoseksualnih osoba u hrvatskom društvu (Kamenov, Jelić, Huić, 2016). U istraživanju Pikić i Jugović (2006) dobiveni su podaci da je 51.3% osoba homoseksualne orijentacije doživjelo nasilje od 2002. do kraja 2005. godine i to najčešće kroz vidove psihološkog, seksualnog, ekonomskog te fizičkog nasilja. Pri tome su homoseksualne osobe najčešće doživjele nasilje, bilo na javnim otvorenim ili zatvorenim mjestima, od strane njima nepoznatih osoba. U opsežnom istraživanju na uzorku 690 LGBTIQ osoba, Milković (2013) je dobila poražavajuće podatke da je od 2006. godine 73.6% ispitanika doživjelo nasilje zbog svoje seksualne orijentacije te da su tek 53 osobe to nasilje prijavile policiji, a 58 nekoj od udruga za zaštitu LGBTIQ prava. Na temelju rezultata istraživanja Štulhofera i Rimca (2009) o determinantama homonegativnosti u Europi, Hrvatsku se može svrstati među zemlje s najnegativnijim

stavovima prema homoseksualnosti. Čak 52.8% Hrvata je izjavilo da ne bi htjelo za susjeda imati osobu homoseksualne orijentacije.

Različite su studije ispitale odrednice stavova i ponašanja prema homoseksualnim osobama u hrvatskom kontekstu. Razlikuju li se stavovi studenata iz Zagreba, Splita i Rijeke prema gejevima i lezbijkama s obzirom na spol ispitala je Parmač (2005) te dobila rezultate koji su pokazali da muškarci imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama od žena te pri tome imaju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama, dok su kod žena stavovi prema gejevima i lezbijkama bili jednakog intenziteta. Huić, Jugović i Kamenov (2015) su ispitale u kojoj mjeri hrvatski studenti podržavaju određena prava homoseksualnih osoba te dobile podatke da su ispitanici najviše podržali pravo na zapošljavanje (otprilike 80% ispitanika) i pravo na posjećivanje u bolnici (otprilike 75% ispitanika), dok je pravo na usvajanje djece podržalo tek 20% (za gejeve) i 25% (za lezbijke) ispitanika, a pravo na sklapanje braka tek 28% (i za gejeve i za lezbijke) ispitanika. Huić, Jelić i Kamenov (2016) su ispitale sklonost diskriminaciji homoseksualnih osoba i spremnost na pozitivna ponašanja prema homoseksualnim osobama te zaključile da su diskriminaciji skloniji muškarci, starije osobe, religioznije osobe, osobe desnog političkog opredjeljenja te osobe s manje direktnog kontakta s gejevima i lezbijkama, dok su se spremnijima upustiti se u pozitivna ponašanja pokazale žene, manje religiozne osobe, osobe lijevog političkog opredjeljenja te osobe s više direktnog i indirektnog kontakta s gejevima i lezbijkama. Moderne predrasude prema osobama homoseksualne orijentacije na uzorku hrvatskih studenata ispitala je Feldman (2014) te dobila rezultate koji ukazuju na veću razvijenost modernih predrasuda kod muškaraca, religioznijih osoba, osoba s niže obrazovanim majkama, dok se razina obrazovanja oca te veličina mjesta odrastanja nisu pokazali značajnima.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja:

Ispitati razlike u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na rod, dob, religioznost, obrazovanje i političko opredjeljenje te ispitati povezanost modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i spremnosti na negativno i pozitivno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije.

Problemi i hipoteze istraživanja:

1. Ispitati razlike u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na rod, dob, religioznost, stupanj obrazovanja te političko opredjeljenje.

Hipoteza 1: Više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije iskazat će muškarci, starije osobe, religioznije osobe, osobe nižeg stupnja obrazovanja te osobe desnog političkog opredjeljenja.

2. Ispitati povezanost modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i spremnosti na pozitivno i negativno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije.

Hipoteza 2: Očekuje se negativna povezanost između modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i spremnosti na pozitivno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije te pozitivna povezanost između modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i spremnosti na negativno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije. Očekuje se da će osobe koje

iskazuju više modernih predrasuda biti manje sklone ponašanjima usmjerenima na poboljšanje statusa homoseksualnih osoba te sklonije diskriminirati homoseksualne osobe.

METODOLOGIJA

Sudionici

U ovom istraživanju sudjelovalo je 1167 ispitanika pri čemu je konačni uzorak činilo 997 ispitanika koji su se na pitanje o svojoj seksualnoj orijentaciji izjasnili kao “isključivo heteroseksualni”. Iz obrade su isključeni ispitanici koji su se izjasnili kao “isključivo homoseksualni”, “uglavnom homoseksualni”, “biseksualni” te “uglavnom heteroseksualni”. U tablici 1 možemo vidjeti deskripciju uzorka po ključnim varijablama ovog istraživanja. Konačni uzorak činile su 703 žene (70.5%) i 294 muškarca (29.5%), a prosječna dob ispitanika bila je 33.5 godina (SD=11.71) uz raspon dobi od 15 do 79 godina.

Tablica 1

Deskripcija uzorka po varijablama roda, dobi, religioznosti, obrazovanja i političkog opredjeljenja

		N	%
Rod	Muškarci	294	29.5
	Žene	703	70.5
Dob	Mlađa (15-30)	475	48
	Srednja (31-55)	460	45.5
	Starija (56-79)	54	5.5
Religioznost	Religiozni	584	58.8
	Nereligiozni	410	41.2
Obrazovanje	Niže (NSS, SSS)	197	19.8
	Više (VS, VSS, PDS)	797	80.2
Političko opredjeljenje	Lijevo	415	44.1
	Centar	362	38.5
	Desno	164	17.4

Postupak

Uzorkovanje i prikupljanje podataka obavljeno je 2014. godine online upitnikom,

metodom snježne grude. Osobe koje su zaprimile poziv na istraživanje putem e-mail adrese, zamoljene su da poziv prosljede dalje. Sudionicima je objašnjena svrha istraživanja, zajamčila im se anonimnost danih podataka te objasnilo da će se podaci koristiti na grupnoj razini, u znanstvene svrhe.

Mjerni instrumenti

U sklopu opsežnog upitnika, sociodemografska pitanja odnosila su se na spol, dob, obrazovanje, radni status, zanimanje, standard, bračni status, mjesto stanovanja, mjesto odrastanja, nacionalnost, religioznost, vjeroispovijest, političko opredjeljenje, preferencije političkih stranaka te seksualnu orijentaciju. Upitnik je obuhvaćao i različita pitanja i skale kojima su se ispitivali rodni identitet, stav prema rodnim ulogama, autoritarnost, socijalna dominacija, stav prema homoseksualnim osobama, esencijalistička uvjerenja o homoseksualnosti, moderne predrasude, sklonost pozitivnim i negativnim ponašanjima prema homoseksualnim osobama, stupanj kontakata s homoseksualnim osobama, percepcija položaja homoseksualnih osoba u društvu te zainteresiranost za ravnopravnost homoseksualnih osoba u društvu. U ovom istraživanju fokus je bio na modernim predrasudama, namjerama negativnog i pozitivnog ponašanja te sociodemografskim podacima vezanima za spol, dob, obrazovanje, religioznost te političko opredjeljenje.

Skala modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama

Skala sadrži 9 tvrdnji, a ispitanici su na ljestvici od 1 do 5 određivali koliko se slažu s pojedinom tvrdnjom (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem). Primjeri tvrdnji su: “Mnoge homoseksualne osobe koriste svoju seksualnu orijentaciju kako bi dobile posebne povlastice.”, “U današnjim teškim ekonomskim prilikama novac poreznih obveznika ne bi se trebao trošiti za podršku udruga seksualnih i rodni manjina”. Faktorskom analizom utvrdila se jednofaktorska struktura skale. Pri tome

jedan faktor objašnjava 71.9% varijance, a faktorska zasićenja se kreću od .763 do .931. Pouzdanost skale iznosi $\alpha = .95$. Ukupni rezultat na skali određuje se prosječnom vrijednosti na svim česticama, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu izraženost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama. Tvrdnja "Homoseksualne osobe nemaju sva prava koja bi trebale imati." je za potrebe analize rezultata rekodirana s obzirom da veći stupanj slaganja s ovom tvrdnjom pretpostavlja manju izraženost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama.

Skala sklonosti diskriminaciji homoseksualnih osoba

Skalom se ispituje namjera negativnog ponašanja prema homoseksualnim osobama. Konstruirale su je Jelić, Huić i Kamenov 2014. godine na temelju: instrumenata koji ispituju kako homoseksualne osobe percipiraju diskriminaciju u društvu, čestica postojećih skala stavova prema homoseksualnim osobama i njihovim pravima koje opisuju ponašajnu komponentu stava te na temelju ranijih istraživanja o sklonosti rodnoj diskriminaciji (Kamenov, Galić, 2011; prema Huić, Jelić, Kamenov, 2016) i diskriminaciji grupa na temelju nacionalnosti (Jelić, 2009; prema Huić, Jelić, Kamenov, 2016). Skala se sastoji od 14 čestica na koje ispitanik odgovara s "DA" ili "NE" je li spreman ponašati se na određeni način. Primjeri čestica su: "Da iznajmljujem stan, radije bih ga iznajmio/la heteroseksualnoj nego homoseksualnoj osobi.", "Da mi moje dijete kaže da je homoseksualne orijentacije, odrekao/la bih ga se." Faktorskom analizom utvrđena je jednofaktorska struktura skale, pri čemu jedan faktor objašnjava 43.8% varijance, a faktorska zasićenja pojedinih čestica glavnim faktorom variraju od .563 do .746. Pouzdanost skale iznosi $\alpha = .89$. Ukupni rezultat predstavlja jednostavna linearna kombinacija svih čestica, varira od 0 do 14, a viši rezultat znači veću sklonost diskriminaciji homoseksualnih osoba.

Skala spremnosti na ponašanja usmjerena na poboljšanje statusa homoseksualnih osoba u društvu

Skalom se ispituje namjera pozitivnog ponašanja prema homoseksualnim osobama. Konstruirale su je Kamenov, Huić i Jugović 2013. godine, a sastoji se od 6 čestica koje se odnose na aktivnosti kroz koje osoba može zastupati prava homoseksualnih osoba te promovirati njihovu ravnopravnost i poboljšati njihov status u društvu (Huić, Jelić, Kamenov, 2016). Ispitanik na skali od 1 (uopće ne) do 5 (sigurno da) procjenjuje koliko je spreman sudjelovati u određenoj aktivnosti. Primjeri čestica su: “Posjećivanje kulturnih manifestacija/festivala (npr. Queer festival)”, “Uključivanje u rad nevladinih udruga koje zastupaju osobe homoseksualne orijentacije”. Faktorskom analizom utvrđena je jednofaktorska struktura skale, pri čemu jedan faktor objašnjava 72.4% varijance, a faktorska zasićenja pojedinih čestica glavnim faktorom variraju od .783 do .916. Pouzdanost skale iznosi $\alpha = .92$. Ukupni rezultat na skali određuje se prosječnom vrijednosti na svim česticama, a viši rezultat odražava veću spremnost na uključivanje u pozitivna ponašanja prema homoseksualnim osobama.

Sociodemografski podaci

Za potrebe ovog istraživanja prikupljeni su sociodemografski podaci o spolu, dobi, religioznosti, obrazovanju i političkoj opredjeljenosti. Prije korištenja analize varijance, ispitanici su s obzirom na dob podijeljeni u 3 skupine: 1 - ispitanici mlađe dobi (30 ili manje godina), 2 - ispitanici srednje dobi (31-55 godina) te ispitanici starije dobi (više od 55 godina). Religioznost se ispitivala pitanjem o religioznosti (“Koja od sljedećih izjava najbolje opisuje Vas osobno?”) na koje su ispitanici odgovarali s: 1- “Religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem”, 2 - “Religiozan/na sam na svoj način”, 3 - “Nisam siguran/na jesam li religiozan/na ili nisam”, 4 - “Nisam religiozan/na” te 5 - “Protivnik/ca sam vjere”. Za potrebe obrade i analize rezultata, ispitanici koji su zaokružili 1 i 2 svrstani su u religiozne, a oni koji su zaokružili 3, 4 i 5 svrstani su u nereligiozne. Na pitanje o najvišem stupnju obrazovanja, ispitanici su

mogli zaokružiti jedan od pet odgovora (osnovna škola, srednja škola, viša škola, fakultet te poslijediplomski studij/specijalizacija), a prije provođenja t-testa, ispitanike sa završenom osnovnom i srednjom školom smo svrstali u kategoriju “niže obrazovanje”, a one sa završenom višom školom, fakultetom ili poslijediplomskim studijem/specijalizacijom u kategoriju “više obrazovanje”. Političko opredjeljenje ispitano je pitanjem “Označite broj od 0 do 10 koji najbolje odgovara Vašem političkom opredjeljenju?”, pri čemu je 0 = “lijevo, 5 = “centar”, a 10 = “desno”. Podaci o političkom opredjeljenju su za svrhu obrade i analize rezultata rekodirani na način da su ispitanici koji su zaokružili 0, 1, 2 i 3 označeni kategorijom “lijevog političkog opredjeljenja”, dok su oni koji su zaokružili 4, 5 i 6 označeni kategorijom “centralno političko opredjeljenje”, a “desno političko opredjeljenje” su predstavljali ispitanici koji su zaokružili 7, 8, 9, 10.

REZULTATI

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati razlike u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama s obzirom na rod. Iz tablice 2 može se zaključiti da su ispitanici zauzeli relativno neutralan stav na skali modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom da se prosječne vrijednosti za muškarce ($M=3.18$; $SD=1.26$) i žene ($M=2.77$; $SD=1.216$) kreću oko središnje vrijednosti skale. T-testom za nezavisne uzorke utvrđena je statistička značajnost razlika u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na spol ($t=4.844$; $p<.01$) čime je hipoteza da će muškarci iskazati više modernih predrasuda potvrđena. Međutim, Cohenov d , kao mjera pokazatelja veličine učinka, nam ukazuje na malu veličinu učinka (vidi tablicu 2).

Drugi problem istraživanja odnosio se na dobne razlike u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama. Prosječne vrijednosti za ispitanike mlađe dobi ($M=3.02$; $SD=1.237$), srednje dobi ($M=2.74$; $SD=1.251$) te starije dobi ($M=2.94$; $SD=1.059$) kreću se oko središnje vrijednosti skale (vidi tablicu 3) što ukazuje na relativno neutralan stav. Jednosmjernom analizom varijance utvrđena je statistička značajnost glavnog efekta dobi ($F=6.208$; $p<.01$). Scheffeovom post-hoc analizom ispitane su razlike u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama između navedenih dobnih kategorija. Statistički značajnom pokazala se jedino razlika između ispitanika mlađe dobi te ispitanika srednje dobi ($p=.002$), stoga hipoteza da će stariji ispitanici iskazati više modernih predrasuda nije potvrđena. I uvom slučaju veličina učinka, iskazana kvadriranom etom, pokazala se malom (vidi tablicu 3).

Treći problem bio je ispitati razlike u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na religioznost. T-testom za nezavisne uzorke ispitana je statistička značajnost razlika između skupine religioznih ($M=3.35$; $SD=1.196$) te nereligioznih ($M=2.22$; $SD=0.984$). Razlika se pokazala statistički

značajnom ($t=16.12$; $p<.01$), stoga je hipoteza da će religiozni iskazati više modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama od nereligioznih potvrđena. Veličina učinka u ovom slučaju se pokazala velikom (vidi tablicu 2).

Tablica 2

Deskriptivna statistika i t-testovi modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na rod, religioznost i obrazovanje ispitanika

		M	SD	t	d
Rod	Muškarci	3.18	1.26	4.844*	0.33
	Žene	2.77	1.216		
Religioznost	Religiozni	3.35	1.196	16.121*	1.03
	Nereligiozni	2.22	0.984		
Obrazovanje	Niže (NSS, SSS)	3.16	1.14	3.579*	0.27
	Više (VS, VSS, PDS)	2.83	1.26		

Napomena: * $p<.01$

Tablica 3

Deskriptivna statistika i F omjeri modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na dob i političko opredjeljenje ispitanika

		M	SD	F	η^2	Scheffé post-hoc
Dob	Mlađa	3.02	1.237	6.208*	.012	1-2*
	Srednja	2.74	1.251			1-3 n.s.
	Starija	2.94	1.059			2-3 n.s.
Političko opredjeljenje	Lijevo	2.1	0.953	304.55*	.394	1-2*
	Centar	3.15	1.089			1-3*
	Desno	4.25	0.746			2-3*

Napomena: * $p<.01$

Sljedeći problem dotiče se razlika u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na razinu obrazovanja. Značajnost razlika između niže obrazovanih ($M=3.16$; $SD=1.14$) te više obrazovanih ispitanika ($M=2.83$; $SD=1.26$) ispitana je t-testom za nezavisne uzorke ($t=3.58$; $p<.01$). Hipoteza da će osobe nižeg stupnja obrazovanja iskazati više modernih predrasuda prema

homoseksualnim osobama je potvrđena. Međutim, Cohenov d (vidi tablicu 2) govori nam o maloj veličini učinka.

Peti problem bio je ispitati razlike u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na političko opredjeljenje. Razlike između lijevog ($M=2.1$; $SD=0.953$), centralnog ($M=3.15$; $SD=1.089$) te desnog političkog opredjeljenja ($M=4.25$; $SD=0.746$) ispitane su jednosmjernom analizom varijance te Scheffeovom post-hoc analizom. Iz tablice 3 vidljivo je da je jednosmjernom analizom varijance utvrđena statistička značajnost glavnog efekta političkog opredjeljenja ($F=304.55$; $p<.01$). Post-hoc analiza pokazala je statističku značajnost razlika ($p<.01$) u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama između svih skupina: osobe desnog političkog opredjeljenja iskazuju više modernih predrasuda od onih centralnog te lijevog političkog opredjeljenja, a osobe centralnog političkog opredjeljenja iskazuju više modernih predrasuda od osoba lijevog političkog opredjeljenja. Time je peta hipoteza potvrđena. Kvadrirana eta nam u ovom slučaju govori o velikoj veličini učinka (vidi tablicu 3).

Ispitanici su u ovom istraživanju u prosjeku bili spremni na 1-2 diskriminacijska ponašanja ($M=1.69$, $SD=2.778$) te su bili umjereno spremni upustiti se u pozitivna ponašanja usmjerena na poboljšanje društvenog statusa homoseksualnih osoba ($M=2.87$, $SD=1.285$). Posljednji problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama te spremnosti na pozitivna i negativna ponašanja prema homoseksualnim osobama. Iz tablice 4 može se uočiti statistički značajna negativna povezanost između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i spremnosti na pozitivna ponašanja prema homoseksualnim osobama ($r=-.850$; $p<.01$) te statistički značajna pozitivna povezanost između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama te spremnosti na negativna ponašanja prema homoseksualnim osobama ($r=.619$; $p<.01$). Hipoteza da će osobe koje iskazuju više modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama biti manje sklone upustiti se

u ponašanja usmjerena na poboljšanje prava homoseksualnih osoba te sklonije diskriminirati homoseksualne osobe je potvrđena.

Tablica 4

Korelacije između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama, sklonosti diskriminaciji homoseksualnih osoba te spremnosti na ponašanja usmjerena na poboljšanje statusa homoseksualnih osoba u društvu (N=997)

	Sklonost diskriminaciji	Pozitivna ponašanja
Moderne predrasude	.619*	-.850*
Sklonost diskriminaciji		-.603*

Napomena * = $p < .01$

RASPRAVA

U zadnjih nekoliko desetljeća jedan od najsnažnijih istraživačkih nalaza je da heteroseksualni muškarci iskazuju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama od heteroseksualnih žena. Uočene razlike između muškaraca i žena u ovom istraživanju potvrđuju te nalaze. Međutim, veličina učinka pokazala se relativno malom pa treba biti oprezan u interpretaciji rezultata. Stavovi prema homoseksualnosti su u bliskoj vezi sa stavovima prema rodu (LaMar i Kite, 1998; Oliver i Hyde, 1993) te se konstrukt roda često spominje u objašnjavanju negativnijih stavova heteroseksualnih muškaraca. Prema modelu socijalizacije rodnih uloga, djeca i adolescenti razvijaju stavove o rodnim ulogama kroz socijalizaciju sa svojim roditeljima i/ili drugim bitnim osobama (Kerns i Fine, 1994). Iz tih ranih iskustava pojedinci razvijaju stavove o prikladnim ulogama za muškarce i žene. Stavovi prema gej muškarcima i lezbijkama čine integralnu komponentu stavova o rodnim ulogama (Kite, 1994; prema Kerns i Fine, 1994). S

obzirom da homoseksualne osobe odstupaju od kulturalnih očekivanja vezanih za muškarce i žene, za očekivati je da će heteroseksualne osobe koje su sklonije prihvatiti one osobe koje odstupaju od tradicionalnih rodni uloga imati pozitivnije stavove prema gej muškarcima i lezbijkama. Prema spomenutom modelu, heteroseksualni muškarci će vjerojatnije razviti tradicionalnije stavove prema rodni ulogama od žena zbog tri razloga. Izglednije je da će muškarci proći kroz snažniju socijalizaciju rodni uloga nego žene (Huston, 1994; prema Kerns i Fine, 1994). Zatim, tradicionalne rodne uloge održavaju veću privilegiranost i moć muškaraca u odnosu na žene te, u konačnici, odbacivanje homoseksualnih osoba, posebice gej muškaraca, heteroseksualni muškarci shvaćaju kao bitnije za usklađivanje sa svojom rodnom ulogom no što je to slučaj u heteroseksualnih žena (Kerns i Fine, 1994). Rodna uloga muškaraca naglašava važnost heteroseksualnosti za maskulnost, koju opravdavaju kroz odbijanje i neprihvatanje gej muškaraca što u konačnici utječe na općenito rigidnija uvjerenja muškaraca po pitanju tradicionalnih rodni uloga (Oliver i Hyde, 1993). Prema LaMar i Kite (1998), stavovi heteroseksualnih osoba motivirani su uvjerenjima o rodni ulogama, a karakteristike maskulnosti i femininosti atribuirane su dvama rodovima. Pri tome se maskulnost i femininost međusobno isključuju. Tome u prilog idu nalazi da još uvijek postoje uvjerenja da homoseksualnost predstavlja inverziju rodni uloga (gej muškarci procjenjuju se kao heteroseksualne žene, a lezbijke kao heteroseksualni muškarci), a pri tome gej muškarci doživljavaju strože posljedice za kršenje rodni uloga (Herek, 2002; Kite i Whitley, 1996). Objasniti negativnije stavove heteroseksualnih muškaraca prema gej muškarcima nego prema lezbijkama, moguće je, sukladno spomenutom, njihovom većom željom za zadržavanjem striktnih, tj. tradicionalnih rodni uloga i kažnjavanjem osoba koje ih krše. Stavovi prema vlastitoj seksualnosti također mogu utjecati na rodne razlike u stavovima prema homoseksualnosti (Herek, 2002). Muškarci su češće učeni da zatome vlastitu femininost, a ona se u situaciji inverzije uloga povezuje s gej muškarcima, te stoga osjećaju pritisak da odbace i negiraju mušku homoseksualnost. S

druge strane, heteroseksualnim ženama omogućena je širina u ekspresiji rodni uloga. Zbog svojeg još uvijek nepovoljnijeg položaja, heteroseksualne žene su vjerojatno sklonije gledati na homoseksualne osobe (i gej muškarce i lezbijke) kao na članove iste manjinske skupine, što vodi do ujednačenijih stavova prema gej muškarcima i lezbijkama, kako pozitivnih tako i negativnih. Kao dodatno objašnjenje pozitivnijih stavova prema lezbijkama od strane heteroseksualnih muškaraca navodi se i seksualizacija lezbijki u popularnim medijima (Kite & Whitley, 1996; Whitley, Wiederman, i Wryobeck, 1999).

U nizu istraživanja došlo se do nalaza da mlađe osobe imaju pozitivnije stavove prema homoseksualnim osobama te da su spremnije podržati prava homoseksualnih osoba. U našem slučaju jedina značajna razlika među dobnim skupinama bila je između skupine ispitanika mlađe dobi te ispitanika srednje dobi, a pri tome su najviše modernih predrasuda iskazali ispitanici do 30 godina. Razlike u stavovima prema homoseksualnim osobama s obzirom na dob uglavnom se objašnjavaju modelom životnog ciklusa (promjene u stavovima se događaju unutar dobne kohorte kroz vrijeme) te modelom zamjene generacija (stavovi se razlikuju između više dobnih kohorti). Prema modelu životnog ciklusa, kroz proces starenja se mijenjaju stavovi i to uglavnom na način da osoba s godinama zauzima sve konzervativnije i negativnije stavove, dok prema generacijskom objašnjenju promjena se ne događa unutar osobe kroz vrijeme, već starije generacije umiru te bivaju zamijenjene novijim i mlađim generacijama koje diktiraju javno mišljenje o pojedinim temama (Keleher i Smith, 2012). Za očekivati bi bilo da će se negativniji stavovi prema homoseksualnim osobama uočiti kod starijih dobnih skupina s obzirom da su one odrastale i socijalizirale se u vremenskom periodu u kojem se na homoseksualnost gledalo kao na bolest ili grijeh. Budući da je povezanost dobi i stavova prema homoseksualnim osobama odraz različitih iskustava i normi koje pojedine generacije proživljavaju u određenom vremenskom periodu, moguće je da je veća izraženost modernih predrasuda prema

homoseksualnim osobama u najmlađoj dobnoj skupini ovog istraživanja rezultat specifičnih okolnosti vezanih uz naše područje. Naime, od osamostaljenja 1990. godine u Hrvatskoj se dogodila svojevrsna retradicionalizacija društva: stranke desnog političkog spektra većinu su vremena na vladajućim pozicijama, a utjecaj Katoličke Crkve je postao sve vidljiviji i snažniji, posebice u odnosu na prethodni period socijalizma. Moguće je da su mlađi koji su se rodili te odrastali u tim okolnostima bili podložniji razviti stavove sukladne vrijednostima autoriteta iz područja politike i religije. Nadalje, postotak niže obrazovanih najveći je upravo u dobnoj kategoriji ispitanika mlađe dobi. O utjecaju religioznosti, političkog opredjeljenja te obrazovanja na stavove prema homoseksualnim osobama bit će riječi u narednim odlomcima. Kako bi se točnije ispitao efekt dobi na moderne predrasude svakako bi bilo poželjno provesti longitudinalno istraživanje te detaljnije ispitati međusobne odnose spomenutih sociodemografskih varijabli. Veličina učinka dobi pokazala se malom, stoga je potreban oprez pri interpretaciji dobivenih nalaza.

Mnogobrojna su istraživanja pokazala da osobe koje su religioznije, one koje imaju konzervativnija religijska uvjerenja te one koje učestalije idu u crkvu imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama. Rezultati ovog istraživanja ukazuju i na veću razvijenost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama kod religioznijih osoba te se mogu uklopiti u postojeće spoznaje o odnosu religioznosti i stavova prema homoseksualnim osobama. Iako većina religija promiče toleranciju prema svim ljudima, pa i onima koji krše religijske norme, netolerancija religioznih prema pripadnicima vanjskih grupa, poput homoseksualnih osoba, vrlo je čest slučaj (Johnson, Rowatt, LaBouff, 2012). Negativni pogledi na homoseksualnost utkani su u mnoge religije te su stoga religiozniji pojedinci, koji su skloniji slijediti stroge norme i kodekse odgovarajućeg ponašanja za sljedbenike religijskih učenja, manje tolerantni prema homoseksualnim osobama (Andersen i Fetner, 2008). Religijske zajednice mogu biti izrazito snažan i kohezivan faktor u kreiranju mišljenja i uvjerenja o različitim

društveno-političkim temama, posebice onima koje se tiču moralnih vrijednosti, kao što je slučaj s homoseksualnosti (Olson, Cadge i Harrison, 2006). Sukladno tome, religioznijim pojedincima te onima s više bliskih prijateljstava unutar religijskih zajednica, stalo je do podržavanja zajedničkih, konsenzusom zajednice stvorenih, uvjerenja o homoseksualnosti. Negativnije stavove prema homoseksualnim osobama očekivano imaju osobe koje na homoseksualnost gledaju kao prijetnju tradicionalnoj strukturi obitelji, tj. prijetnju svetosti heteroseksualnog braka (Brumbaugh, Sanchez, Nock i Wright, 2008).

Nalaz da osobe s višim razinama obrazovanja iskazuju manje modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama možemo povezati s rezultatima ranije spomenutih istraživanja koja su pokazala da je viša razina obrazovanja povezana s podržavanjem manjinskih prava, pa tako i prava homoseksualnih osoba, te općenito povezana s liberalnijim stavovima i većom tolerancijom prema netradicionalnim životnim stilovima. Osobe s višim razinama obrazovanja u većoj mjeri podržavaju homoseksualne osobe zbog dva ključna razloga: veće podrške građanskim slobodama koja je rezultat obrazovanja te veće kognitivne sofisticiranosti koja omogućava visokoobrazovanima prednost u evaluaciji kompleksnih ideja i novih informacija (Ohlander, Batalova i Treas, 2005). Osobe koje su informiranije po pitanju društvenih problema bolje iznose svoje stavove o pravima vanjskih grupa te su skloniji problematizirati društvene probleme u okviru građanskih sloboda. Dok s jedne strane organizacije koje promoviraju prava homoseksualnih osoba svoje probleme i zahtjeve iznose kroz okvir građanskih prava, njihovi protivnici u javne debate o homoseksualnosti uvode pitanje moralnosti. Moralna osuda homoseksualnosti od strane niže obrazovanih osoba može se objasniti i njihovom nedovoljnom informiranosti o homoseksualnim osobama te manjom spremnosti na podržavanje građanskih sloboda (Ohlander, Batalova i Treas, 2005). Veća kognitivna sofisticiranost obrazovanih je u različitim istraživanjima. Bowen je (1977; prema Ohlander, Batalova i

Treas, 2005) došao do nalaza da je fakultetsko obrazovanje pozitivno povezano s verbalnim vještinama, intelektualnom tolerancijom te cjeloživotnim učenjem. Za vrijeme AIDS krize 1980-ih, Sniderman i suradnici (1991) su kod osoba s višim razinama obrazovanja primijetili veću kognitivnu fleksibilnost, veću informiranost, manje homofobičnih reakcija te izraženiju racionalnost i nijansiranost razmišljanja kao i prihvaćanje nejasnoća i nedosljednosti (Ohlander, Batalova i Treas, 2005). Bobo i Licari (1989; prema Ohlander, Batalova i Treas, 2005) kognitivnu sofisticiranost smatraju medijatorom između obrazovanja i tolerantnosti, tj. tolerantnost prema članovima vanjskih grupa odražava kvalitetu kognitivnih procesa koji pak omogućavaju bolju evaluaciju novih ideja i podržavanje manjina.

Političko opredjeljenje povezano je sa seksualnim predrasudama, pri čemu osobe desnog političkog opredjeljenja, tj. konzervativci u većoj mjeri iskazuju predrasude. Naš nalaz da osobe desnog političkog opredjeljenja iskazuju najviše modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama može se povezati s rezultatima navedenih istraživanja. Ideološko samoodređenje na lijevo-desno kontinuumu, koje je korišteno i u ovom istraživanju, pokazalo se u korelaciji s predrasudama prema vanjskim grupama, kao npr. homoseksualnim osobama (Luguri, Napier i Dovidio, 2012; prema Van der Toorn i sur., 2017). Politički stavovi i uvjerenja imaju snažnu motivacijsku podlogu, a usvajanje određene političke ideologije zadovoljava različite psihološke potrebe (Jost, Glaser, Kruglanski i Sulloway, 2003). Navedeni istraživači smatraju da politički konzervativizam služi ljudima da se bolje snalaze u dvosmislenim i nelagodnim situacijama te da su dva ključna aspekta političkog konzervativizma otpor na promjenu i opravdavanje nejednakosti. Otpornost na promjenu vrlo dobro objašnjava koncept desničarske autoritarnosti (Altemeyer, 1988) dok se opravdavanje nejednakosti često objašnjava orijentacijom na socijalnu dominaciju (Pratto, Sidanius, Stallworth i Malle, 1994). Autoritarnost kao manifestacija konzervativizma (Wilson, 1973; prema Jost, Glaser, Kruglanski i Sulloway, 2003) povezana je s predrasudama prema

homoseksualnim osobama, a karakterizira je, između ostalog, i agresivnost prema različitim skupinama ljudi koje se percipiraju kao devijantne. Conover i Feldman (1981; prema Jost, Glaser, Kruglanski i Sulloway, 2003) temelj samoodređenja liberala i konzervativaca vide u prihvaćanju tj. odbijanju promjena. Pri tome, konzervativce uz odbijanje promjena karakterizira i sklonost ka sigurnim, tradicionalnim i uobičajenim oblicima ponašanja u koje se, iz njihove perspektive, homoseksualnost ne uklapa. Otpornost na promjenu u uskoj je vezi s religioznošću s obzirom da religije cijene tradicionalne vrijednosti i održavanje statusa quo. Drugi aspekt političkog konzervativizma odnosi se na odnos prema jednakosti/nejednakosti, pri čemu liberali podržavaju veću jednakost različitih grupa, dok konzervativci društvo smatraju nužno hijerarhičnim (Giddens, 1998; prema Jost, Glaser, Kruglanski i Sulloway, 2003). Prema teoriji socijalne dominacije (Sidanius i Pratto, 1999), društva nastoje minimizirati grupne konflikte kroz razvijanje ideoloških sustava uvjerenja koja opravdavaju nejednakost među grupama. Opravdavanje nejednakosti po pitanju statusa, moći i bogatstva te nepodržavanje socijalnih promjena u srži je konzervativnog političkog razmišljanja (Sidanius i Pratto, 1999).

Relativno niska sklonost diskriminirajućim ponašanjima u ovom istraživanju može biti rezultat nereprezentativnosti našeg uzorka stoga se podaci ne mogu generalizirati na hrvatsko društvo. Analizirajući pojedine čestice, kao vrlo negativan nalaz možemo uočiti da bi čak približno 40% ispitanika na putovanju radije dijelilo sobu s heteroseksualnom nego s homoseksualnom osobom svog spola, dok bi petina ispitanika preferirala heteroseksualnu osobu pri biranju suradnika za posao, iznajmljivanju stana te na izborima. Kao pozitivan nalaz mogao bi se spomenuti podatak da bi se tek oko 2% ispitanika odreklo svojeg djeteta ili prijatelja ukoliko bi saznali da je homoseksualne orijentacije. Što se tiče spremnosti na pozitivna ponašanja, pozitivan je nalaz da bi se oko polovine ispitanika zauzelo za poboljšanje društvenog statusa homoseksualnih osoba kroz potpisivanje peticija, glasovanje ili u razgovorima s prijateljima, ali, s druge

strane, velik postotak (40-50%) ispitanika ne bi se upustio u pozitivna ponašanja poput posjećivanja kulturnih manifestacija/festivala (npr. Queer festival), sudjelovanja u gay pride povorci te uključivanja u rad nevladinih udruga koje zastupaju interese homoseksualnih osoba. Korelacija modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i spremnosti na negativna ponašanja u ovom se istraživanju pokazala pozitivnom, umjerenom i statistički značajnom, stoga možemo pretpostaviti da su osobe s više modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama sklonije diskriminaciji homoseksualnih osoba. Korelacija modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i spremnosti na pozitivna ponašanja u ovom je istraživanju negativna, visoka i statistički značajna, stoga pretpostavljamo da su osobe s više modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama manje sklone upustiti se u ponašanja usmjerena na poboljšanje prava homoseksualnih osoba. Korelacija spremnosti na negativna ponašanja i spremnosti na pozitivna ponašanja pokazala se negativnom, umjerenom i statistički značajnom. O smjeru međusobnog utjecaja spomenutih konstrukata, tj. vodi li veća spremnost na negativna ponašanja manjoj spremnosti na pozitivna ponašanja ili veća spremnost na pozitivna ponašanja vodi manjoj spremnosti na negativna ponašanja, nije valjano zaključivati iz korelacijskog nacrtu.

Metodološki nedostaci i implikacije istraživanja

Jedan od glavnih nedostataka ovog istraživanja odnosi se na uzorak. Naime, s obzirom na varijable koje smo ispitali, u uzorku su zastupljenije bile žene (70.5%), osobe višeg stupnja obrazovanja (80.2%), a u relativno manjem broju zastupljene su bile osobe starije životne dobi (5.5%) te osobe desnog političkog opredjeljenja (17.4%), što u konačnici predstavlja problem u generalizaciji podataka na hrvatsku populaciju. Nedostatak predstavlja i on-line način prikupljanja podataka koji u startu isključuje određene dijelove populacije. Problemi socijalno poželjnog odgovaranja već su ranije spomenuti, stoga postoji mogućnost neiskrenog odgovaranja ispitanika na skalama

modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama te namjera pozitivnog i negativnog ponašanja prema homoseksualnim osobama. Buduća istraživanja svakako bi trebala ispitati moderne predrasude prema gej muškarcima te prema lezbijkama zasebno, a ne prema homoseksualnoj populaciji općenito, kao u ovom istraživanju. Poželjno bi bilo ispitati i stav o rodnim ulogama kako bi se objasnio odnos roda i modernih predrasuda te detaljnije ispitati potencijalne medijatore u odnosu dobi i izraženosti modernih predrasuda. S obzirom da se ovim istraživanjem nije ispitivalo stvarno ponašanje prema homoseksualnim osobama, već samo namjera ponašanja, buduća istraživanja mogla bi se usredotočiti na taj problem.

Društvo može na brojne načine utjecati na ublažavanje i reduciranje negativnih stavova prema homoseksualnim osobama. Stručnjaci unutar grupnih ili individualnih savjetovanja mogu raditi na ublažavanju tradicionalnih stavova o rodnim ulogama pokazujući unutargrupne različitosti između muškaraca i žena te naglašavati pogreške u stereotipiziranju gej muškaraca kao femininih te lezbijki kao maskulinih. Snažan utjecaj na stavove o homoseksualnim osobama mogu imati škole, radne organizacije, političke stranke i religijske institucije. Poučavanje učenika i studenata kritičkom razmišljanju i interpretiranju informacija vezanih uz homoseksualnost trebala bi biti odgovornost obrazovnih ustanova. Unutar obrazovnih i radnih organizacija, nužno je stvaranje klime koja podržava pozitivne odnose i međusobno poštovanje među različitim grupama. U intervencijama s konzervativnim i autoritarnim osobama poželjno bi bilo da se određena osoba koju se percipira kao bitnu u zastupanju autoriteta (iz domene religije ili vlasti) izjasni negativno o diskriminirajućim ponašanjima prema homoseksualnim osobama. Religijske zajednice trebale bi osuditi očigledne ponižavajuće stavove i ponašanja pojedinih religijskih autoriteta te preispitati uklapa li se takav odnos prema homoseksualnim osobama u crkveni svjetonazor tolerantnosti prema drugačijima. Na nacionalnoj razini, vladajući bi trebali iskoristiti svaku priliku za osuditi diskriminaciju te poticati pozitivan i pravedan odnos prema homoseksualnim osobama.

ZAKLJUČAK

Cilj istraživanja bio je ispitati razlike u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama s obzirom na rod, dob, religioznost, stupanj obrazovanja te političko opredjeljenje. Razlika u izraženosti modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama s obzirom na rod pokazala se statistički značajnom: muškarci su iskazali više predrasuda. Učinak dobi na izraženost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama pokazao se statistički značajnim, a, suprotno od očekivanog, najviše modernih predrasuda iskazali su ispitanici mlađe dobi. Religiozne osobe pokazale su se sklonijima iskazivanju modernih predrasuda od nereligioznih. Osobe nižeg stupnja obrazovanja iskazale su značajno više modernih predrasuda od osoba više razine obrazovanja. Razlike u političkom opredjeljenju također su se pokazale statistički značajnima. Osobe desnog političkog opredjeljenja iskazale su najviše, dok su osobe lijevog političkog opredjeljenja iskazale najniže razine modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama. Povezanost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i sklonosti negativnim ponašanjima prema homoseksualnim osobama pokazala se umjereno visokom, pozitivnom i statistički značajnom, dok se povezanost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i sklonosti pozitivnim ponašanjima prema homoseksualnim osobama pokazala visokom, negativnom i statistički značajnom.

LITERATURA

Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: understanding right-wing authoritarianism*. San Francisco, Jossey-Bass Publishers.

American Psychological Association. (2008). Answers to Your Questions: For a Better Understanding of Sexual Orientation and Homosexuality.
<http://www.apa.org/topics/lgbt/orientation.pdf>

American Psychological Association. (2011). The Guidelines for Psychological Practice with Lesbian, Gay, and Bisexual Clients.
<http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/guidelines.aspx>

Andersen, R., Fetner, T. (2008). Economic Inequality and Intolerance: Attitudes toward Homosexuality in 35 Democracies. *American Journal of Political Science*, 52(4), 942-958.

Avery, A., Chase, J., Johansson, L., Litvak, S., Wydra, M. (2007). America's Changing Attitudes toward Homosexuality, Civil Unions, and Same-Gender Marriage: 1977–2004. *Social Work*, 52 (1), 71–79.

Barth, J., Parry, J. (2009). Political Culture, Public Opinion, and Policy (Non)Diffusion: The Case of Gay- and Lesbian-Related Issues in Arkansas. *Social Science Quarterly*, 90(2), 309-325.

Basow, S. A., Johnson, K. (2000). Predictors of homophobia in female college students. *Sex Roles*, 42(5-6), 391-404.

Brewer, P.R. (2003). Values, Political Knowledge, and Public Opinion about Gay Rights: A Framing-Based Account. *The Public Opinion Quarterly*, 67(2), 173-20.

Brumbaugh, S.M., Sanchez, L.A., Nock, S.L., Wright, J.D. (2008). Attitudes Toward Gay Marriage in States Undergoing Marriage Law Transformation. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 345-359.

Cowan, G., Heiple B, Marquez C., Khatchadourian D., McNevin M. (2005).

Heterosexuals' attitudes toward hate crimes and hate speech against gays and lesbians: old-fashioned and modern heterosexism. *Journal of Homosexuality*, 49(2), 67-82.

Čemežar, S.A., Mikulin, T. (2017). Europeizacija kao (ne) prijateljica: razvoj LGBT pokreta u Hrvatskoj. *Mali Levijatan*, 4(1), 29-58.

Ellis, J., Fox, P. (2006) The Effect of Self-Identified Sexual Orientation on Helping Behavior in a British Sample: Are Lesbians and Gay Men Treated Differently? *Journal of Applied Social Psychology*, 31(6), 1238-1247.

Feldman, E. (2014). *Moderne predrasude studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.

Goodman, M. B., Moradi B. (2008). Attitudes and behaviors toward lesbian and gay persons: Critical correlates and mediated relations. *Journal of Counseling Psychology*, 55, 371-384.

Haddock, G., Zanna, M. P., Esses, V. M. (1993). Assessing the structure of prejudicial attitudes: The case of attitudes toward homosexuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(6), 1105-1118.

Haeberle, S.H. (1999). Gay and Lesbian Rights: Emerging Trends in Public Opinion and Voting Behavior. *Gays and Lesbians in the Democratic Process: Public Policy, Public Opinion, and Political Representation*, 146–69.

Hegarty, P. (2006). Where's the sex in sexual prejudice. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 7(3), 264-275.

Herek, G. M. (2007). Confronting sexual stigma and prejudice: Theory and practice. *Journal of Social Issues*, 63(4), 905-925.

Herek, G.M. (2004). Beyond Homophobia: Thinking About Sexual Stigma and Prejudice in the Twenty-First Century. *Sexuality Research and Social Policy: Journal of NSRC* 1(2), 6-24.

Herek, G.M. (2000). The Psychology of Sexual Prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 19 – 22.

- Herek, G.M., Capitanio, J.P. (1999). Sex differences in how heterosexuals think about lesbians and gay men: Evidence from survey context effects. *Journal of Sex Research*, 36, 348-360.
- Herek, G. M., Capitanio, J. P. (1996). "Some of my best friends": Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals' attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(4), 412-424.
- Herek, G. M., & Capitanio, J. (1995). Black heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men in the United States. *Journal of Sex Research*, 32, 95-105.
- Hicks, G.R., Lee, T.T. (2006). Public attitudes toward gays and lesbians: trends and predictors. *Journal of Homosexuality*, 51(2), 57-77.
- Hudson, W.W., Ricketts, W. (1980). A Strategy for the Measurement of Homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5(4), 357-72.
- Huić, A., Jelić, M., Kamenov, Ž. (2016). Što predviđa spremnost heteroseksualnih osoba na pozitivno i negativno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije? *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 23, 79-109.
- Huić, A., Jugović, I., Kamenov, Ž. (2015). Stavovi studenata o pravima osoba homoseksualne orijentacije. *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), 219-244.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., Sulloway, F. J. (2003). Political Conservatism as Motivated Social Cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339-375.
- Kamenov, Ž., Jelić, M., Huić, A. (2016). *Problemi i izazovi seksualnih manjina u Hrvatskoj*. Zagreb: FF press.
- Keleher, A., Smith, E. (2012). Growing Support for Gay and Lesbian Equality Since 1990. *Journal of Homosexuality*, 59, 1307-1326.
- Kelley, J. (2001). Attitudes towards Homosexuality in 29 Nations. *Australian Social Monitor*, 4(1), 15-22.
- Kerns, J.G., Fine, M.A. (1994). The relation between gender and negative attitudes

toward gay men and lesbians: Do gender role attitudes mediate this relation? *Sex Roles*, 31, 297-307.

Kite, M.E., Whitley, B.E., Jr. (1996). Sex Differences in Attitudes Toward Homosexual Persons, Behaviors, and Civil Rights A Meta-Analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (4), 336 - 353.

LaBouff, J.P., Rowatt, W.C., Johnson, M.K., Finkle, C. (2012). Differences in Attitudes Toward Outgroups in Religious and Nonreligious Contexts in a Multinational Sample: A Situational Context Priming Study. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 22, 1-9.

LaMar, L., Kite, M. (1998). Sex differences in attitudes toward gay men and lesbians: A multidimensional perspective. *The Journal of Sex Research*, 35, 189-196.

Lewis, G.B. (2003). Black-White Differences in Attitudes toward Homosexuality and Gay Rights. *Public Opinion Quarterly*, 67 (1), 59–78.

Loftus, J. (2001). America's liberalization in attitudes toward homosexuality. *American Sociological Review*, 66(5), 762-782.

Milković, M. (2013). Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Hrvatskoj. Zagreb Pride.

Moreno, K. N., Bodenhausen, G. V. (2001). Intergroup affect and social judgment: Feelings as inadmissible information. *Group Processes & Intergroup Relations*, 4(1), 21-29.

Morrison, M.A., Morrison, T.G. (2002). Development and validation of a scale measuring modern prejudice toward gay men and lesbian women. *Journal of Homosexuality*, 43(2), 15-37.

Ohlander, J., Batalova, J., Treas, J. (2005). Explaining educational influences on attitudes toward homosexual relations. *Social Science Research*, 34(4), 781-799.

Oliver, M. B., Hyde, J. S. (1993). Gender differences in sexuality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 114(1), 29-51.

Olson, L. R., Cadge, W., Harrison, J. T. (2006). Religion and Public Opinion about

Same-Sex Marriage. *Social Science Quarterly*, 87(2), 340-360.

Parmač, M. (2005). *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.

Pikić, A., Jugović, I. (2006). Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u. Hrvatskoj. Zagreb : Kontra

Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741-763.

Priebe, G., Svedin, G.C. (2013). Operationalization of Three Dimensions of Sexual Orientation in a National Survey of Late Adolescents. *Journal of Sex Research*, 50(8), 727-738

Raja, S., Stokes, J. P. (1998). Assessing attitudes toward lesbians and gay men: The modern homophobia scale. *Journal of Gay, Lesbian, and Bisexual Identity*, 3(2), 113-134.

Schieman, S. (1998). Gender and AIDS-Related Psychosocial Processes: A Study of Perceived Susceptibility, Social Distance, and Homophobia. *AIDS Education and Prevention*, 10, 264-277.

Shaw, J.I., Borough, H.W., Fink, M.I. (1994). Perceived Sexual Orientation and Helping Behavior by Males and Females. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 6(3), 73-81.

Sibley, C.G., Duckitt, J. (2008). Personality and Prejudice: A Meta-Analysis and Theoretical Review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248 – 279.

Sidanius, J., Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. New York: Cambridge University Press

Siebert, D.C., Chonody, J., Rutledge S.E., Killian, M. (2008). The Index of Attitudes Toward Homosexuals 30 Years Later: A Psychometric Study. *Research on Social Work Practice*. 19(2), 214-220.

Sniderman, P., Brody, R., Tetlock, P. (1991). Values under pressure: AIDS and civil

liberties. *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology*, 31-57.

Snively, C., Krueger, L., Stretch, J., Watt, J., Chandha, J. (2004). Understanding homophobia: Preparing for practice realities in urban and rural settings. *Journal of Gay and Lesbian Social Services*, 17, 59-79.

Štulhofer, A., Rimac, I. (2009). Determinants of homonegativity in Europe. *The Journal of Sex Research*, 46(1), 24-32.

Treas, J. (2002). How Cohorts, Education, and Ideology Shaped a new Sexual Revolution on American Attitudes Toward Nonmarital Sex, 1972-1998. *Sociological Perspectives*, 45(3), 267–283.

van den Akker, H., van der Ploeg, R., Scheepers, P. (2013). Disapproval of Homosexuality: Comparative Research on Individual and National Determinants of Disapproval of Homosexuality in 20 European Countries. *International Journal of Public Opinion Research*, 25, 64–86.

van der Toorn, J., Jost, J.T., Packer, D.J., Noorbaloochi, S., Van Bavel, J.J. (2017). In Defense of Tradition: Religiosity, Conservatism, and Opposition to Same-Sex Marriage in North America. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(10), 1455-1468.

Walls, E.N. (2008). Toward a Multidimensional Understanding of Heterosexism: The Changing Nature of Prejudice. *Journal of Homosexuality*, 55, 20-80.

Whitley, B.E., Jr. (2001). Gender-Role Variables and Attitudes Toward Homosexuality. *Sex Roles*, 45, 691-721.

Whitley, B.E., Jr.(2001). Religiosity and Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: A Meta-Analysis. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 19, 21-38.

Whitley, B. E., Jr., Wiederman, M. W., Wryobeck, J. M. (1999). Correlates of heterosexual men's eroticization of lesbianism. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 11(1), 25-41.

Wood, P. B., Bartkowski, J. P. (2004). Attribution Style and Public Policy Attitudes

Toward Gay Rights. *Social Science Quarterly*, 85(1), 58-74.

Žeželj, I., Lazarević, Lj, Pavlović, M. (2010). Test implicitnih asocijacija: teorijske i metodološke osnove. *Psiholgijske teme*, 19(1), 45-69.

PRILOZI

Prilog A - Skala modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama

1 - uopće se ne slažem 2 - ne slažem se 3 - niti se slažem niti se ne slažem 4 - slažem se 5 - u potpunosti se slažem

1.	Mnoge homoseksualne osobe koriste svoju seksualnu orijentaciju kako bi dobile posebne povlastice.	1	2	3	4	5
2.	Čini mi se da homoseksualne osobe isključivo usmjeravaju pozornost na ono u čemu se razlikuju od heteroseksualnih osoba, a zanemaruju ono u čemu su slične.	1	2	3	4	5
3.	Homoseksualne osobe nemaju sva prava koja bi trebale imati.	1	2	3	4	5
4.	Događanja kao "Gay Pride" su besmislena jer pretpostavljaju kako bi seksualna orijentacija pojedinca trebala predstavljati izvor ponosa.	1	2	3	4	5
5.	Homoseksualne osobe bi trebale prestati gurati pod nos drugim ljudima svoj životni stil.	1	2	3	4	5
6.	Homoseksualne osobe bi se trebale prestati žaliti na to kako se društvo prema njima odnosi i jednostavno nastaviti sa svojim životom.	1	2	3	4	5
7.	Homoseksualne osobe su postale prenametljive u svojim zahtjevima za jednakim pravima.	1	2	3	4	5
8.	U današnjim teškim ekonomskim prilikama novac poreznih obveznika ne bi se trebao trošiti za podršku udruga seksualnih i rodni manjina.	1	2	3	4	5
9.	Ako homoseksualne osobe žele biti tretirane kao svi drugi, trebaju prestati dizati prašinu oko svoje seksualnosti i kulture.	1	2	3	4	5

Prilog B - Skala sklonosti diskriminaciji homoseksualnih osoba

1.	Da biram suradnika za jedan važan i dobro plaćeni posao, radije bih odabrao/la heteroseksualnu osobu nego homoseksualnu osobu.	DA	NE
2.	Da na poslu ne mogu riješiti neki važan zadatak, radije bih tražio/la pomoć kolege/ice heteroseksualne orijentacije nego kolege/ice homoseksualne orijentacije	DA	NE
3.	Da odlučujem o upisu na fakultet/radnom mjestu, između dva kandidata koji imaju jednaki broj bodova pri upisu, prednost bih dao/la osobi heteroseksualne orijentacije.	DA	NE
4.	Na izborima ne bih dao/dala svoj glas homoseksualnom kandidatu/kandidatkinji, iako ima iste kvalifikacije i iskustvo kao i heteroseksualni kandidati.	DA	NE
5.	Da trebam izabrati suigrača za svoju sportsku ekipu, radije bih odabrao/la heteroseksualnu osobu, čak i ako je homoseksualac bolji u tom sportu.	DA	NE
6.	Na putovanju bih radije dijelio/la sobu s heteroseksualnom osobom nego s homoseksualnom osobom mog spola.	DA	NE
7.	Da iznajmljujem stan, radije bih ga iznajmio/la heteroseksualnoj nego homoseksualnoj osobi.	DA	NE
8.	Da saznam da je moj liječnik homoseksualac, promijenio/la bih liječnika.	DA	NE
9.	Da saznam da je učitelj/ica mog djeteta homoseksualne orijentacije, prebacio/la bih dijete u neki drugi razred.	DA	NE
10.	Da saznam da je netko od mojih prijatelja homoseksualne orijentacije, prestao/la bih se družiti s njim/njom.	DA	NE
11.	Da saznam da je sportaš/ica za kojeg/u navijam homoseksualne orijentacije, ne bih više navijao/la za nju/njega.	DA	NE
12.	Ne bih kupio/la kuću ili stan da saznam da su prvi susjedi homoseksualci.	DA	NE
13.	Da kraj mene u autobusu sjedne homoseksualni par, preselio/la bih se na drugo mjesto.	DA	NE
14.	Da mi moje dijete kaže da je homoseksualne orijentacije, odrekao/la bih ga se.	DA	NE

Prilog C - Skala spremnosti na ponašanja usmjerena na poboljšanje statusa
homoseksualnih osoba u društvu

1 - uopće ne 5 - sigurno da

1.	Posjećivanje kulturnih manifestacija/festivala (npr. Queers festival)	1	2	3	4	5
2.	Potpisivanje peticije za povećanje/ostvarivanje prava homoseksualnih osoba	1	2	3	4	5
3.	Zauzimanje za ravnopravnost homoseksualnih osoba u raspravama/razgovorima s prijateljima ili poznanicima	1	2	3	4	5
4.	Sudjelovanje u gay pride povorci	1	2	3	4	5
5.	Glasovanje za povećanje/ostvarivanje prava homoseksualnih osoba	1	2	3	4	5
6.	Uključivanje u rad nevladinih udruga koje zastupaju osobe homoseksualne orijentacije	1	2	3	4	5